

14. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Гума-нит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста. – 384 с

15. Тихомирова Л. Ф. Развитие познавательных способностей детей. Популярное пособие для родителей и педагогов. – Ярославль: Академия развития, 1996. – 192 б.

МРНТИ:14.29.01

УДК 376.02.15

Аутаева А.Н¹., к.псих.н., Аббасова Э.Ш¹ магистрант 2 курса

Абай атындағы ҚазҰПУ

Алматы, Қазақстан

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАНЫҢ ОРТАҒА БЕЙІМДЕЛУІНДЕГІ МЕКТЕП ПЕН ОТБАСЫНЫҢ ӨЗАРА ЫНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҒЫНЫҢ РОЛІ

Аңдатпа

Мақала бүгінгі күн сұранысына сәйкес келетін өзекті мәселеге – ерекше білім беруді қажет ететін баланың бейімделуі процесіндегі мектеп пен отбасының өзара ынтымақтастықтығының роліне арналған. Авторлар ерекше білім беруді қажет ететін баланың бейімделу процесінде мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастық байланысын, ролін ашып қана қоймай, толерантты қарым-қатынас және тұлғааралық қатынастардың орнын жан-жақты қарастырған.. Өйткені тұлғааралық қатынастарды оңтайландыру, атап айтқанда қоғамның микро моделі ретінде ұстанады және ол әсіресе, инклюзивті білім беру ортасында басты көрсеткіш болатындығын күнделікті практика дәлелдеп отыр. Мақалада зерттеу проблемасына қатысты теориялық материалдар, ғылыми-зерттеу жұмыстарының алғашқы анықтау эксперименті қамтылып, шетелдік ғалымдардың еңбектеріне терең талдау жасалынған.

Түйін сөздер: ерекше білім беруді қажет ететін бала, бейімделу, мектеп, отбасы, ынтымақтастық, тұлғааралық қатынас

Аутаева А. Н¹., псих.ғ.к., Аббасова Э.Ш¹ 2 курс магистранты

КазНПУ им. Абая

Алматы, Казахстан

РОЛЬ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ШКОЛЫ И СЕМЬИ В АДАПТАЦИИ РЕБЕНКА К СРЕДЕ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Аннотация

Статья посвящена актуальной проблеме, отвечающей потребностям сегодняшнего дня - роли сотрудничества школы и семьи в процессе адаптации ребенка с особыми образовательными потребностями. Авторы не только раскрыли роль, связь сотрудничества между школой и семьей в процессе адаптации ребенка, нуждающегося в особом образовании, но и всесторонне рассмотрели место толерантного общения и межличностных отношений.. Ведь оптимизация межличностных отношений, в частности, позиционируется как микро-модель общества, и именно ежедневная практика доказывает, что она является главным показателем, особенно в среде инклюзивного образования. В статье подробно освещены теоретические материалы, научно-исследовательские работы по проблеме исследования, проведен глубокий анализ трудов зарубежных ученых.

Ключевые слова: ребенок с особыми образовательными потребностями, адаптация, школа, семья, сотрудничество, межличностные отношения

*Autaeva A. N¹., Abbasova E. Sh¹.
KazNPU named after. Abaya
Almaty, Kazakhstan*

THE ROLE OF INTERACTION BETWEEN SCHOOL AND FAMILY IN THE ADAPTATION OF A CHILD TO AN ENVIRONMENT WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Abstract

The article is devoted to an urgent problem that meets the needs of today - the role of cooperation between school and family in the process of adaptation of a child with special educational needs. The authors not only revealed the role and connection of cooperation between school and family in the process of adaptation of a child in need of special education, but also comprehensively examined the place of tolerant communication and interpersonal relations.. After all, the optimization of interpersonal relations, in particular, is positioned as a micro-model of society, and it is daily practice that proves that it is the main indicator, especially in the environment of inclusive education. The article covers in detail theoretical materials, research works on the problem of research, conducted an in-depth analysis of the works of foreign scientists.

Keywords: child with special educational needs, adaptation, school, family, cooperation, interpersonal relations

Kіріспе

Бүгінгі адами капиталдың рөлі артатын постиндустриалды қоғамға көшу жағдайында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту мен тәрбиелеу проблемалары, оның ішінде интеллектуалды бұзылулары бар балалардың мүмкіндіктері мен қоғамның оларды инклюзивті білім беру ортасына қосуға дайындығы арасында айқын қайшылық бар. Бір жағынан, интеллектуалды бұзылулары бар балалардың әлеуметтік таным процестерінің ерекшелігі мен және шағын әлеуметтік топтар мен жалпы қоғамда тұлғааралық қатынастардың қалыптасуын анықтайды. Бұндағы негізгі мәселе – " ерекше білім беруді қажет ететін балалар мен әлем арасындағы қарым-қатынасты қалыптастыру қалыпты дамып келе жатқан баланың қарым-қатынасын қалыптастыру сияқты заңдармен тең" [1, Б.53]. Соның ішінде бүгінгі инклюзивті білім беру ортасына ерекше білім беруді қажет ететін баланың тиімді бейімделуін қамтамасыз ету өзекті.

Бейімделу – адамзаттың өмір сүру ретінің ең жоғары дәрежесі, бір жағынан, үнемі жүретін индивидтің әлеуметтік орта жағдайларына белсенді түрде бейімделу процесі, екінші жағынан, бұл процестің нәтижесі. Осы екі компоненттің өзара қатынасы индивидтің қажеттіліктеріне, оларды қанағаттандыру мүмкіндігіне тәуелді. Бейімделу процесі үздіксіз жүреді, оны әдетте, адамның өмірінде негізгі әрекеттердің және әлеуметтік ортаның ауысуымен байланыстырады. Бейімделудің негізгі көріністері – адамның айналасындағы адамдармен белсенді қарым-қатынас жасауы, тәрбие, білім, еңбек және кәсіби даярлық ұғымдарына және құбылыстарына жақын болу. Бейімделу адам өміріндегі кез келген өзгерістерде жүзеге асады. Оған әртүрлі сырттағы және іштегі факторлар әсер етеді. Алайда, ол факторлардың қарқыны қандай да бір әдістер мен тәсілдердің іс жүзіне асуымен оңайланады. Ал ерекше білім беруді қажет ететін балалар тобы әлеуметтік ортаға енуі өзіндік қиындықтармен жүзеге асатыны анық және бұнда ата-ана мен мектеп ұжымының, олардың өзара ынтымақтас-тығының, бірлескен жұмысының алатын орны зор. Сол себепті де ерекше білім беруді қажет ететін баланың бейімделуі процесіндегі мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықтың ролі мәлесі қазіргі таңда көкейкесті мәселе болып отыр.

Әдебиеттерге шолу

Жалпы ерекше білім беруді қажет ететін баланың бейімделу процесін мүгедектіктің ауырлығы мен өтіліне, сондай-ақ ересек мүгедектің өмір сүру сапасынан қатты тәуелді. Атап айтқанда, ерекше білім беруді қажет ететін баланың тобы неғұрлым жеңіл болса, бейімдеу және оңалту шараларын жүргізуге ынталандыру деңгейі соғұрлым жоғары болады. Мұның бәрі ерекше білім беруді қажет ететін балаларға деген көзқарасы, оны әлеуметтік қорғау объектісі ретінде түсіну, оның тағдырын өзгерте алмайтындығымен байланысты [2].

Н.И.Скок жүргізген сауалнама нәтижелеріне сүйенсек, ерте жас кезінен ерекше білім беруді қажет ететін балалар ауыр әлеуметтік-экономикалық жағдайда екенін көрсетті: ересек жастарындағылардың ішінен олардың білім деңгейі мен жан басына шаққандағы табысы төмен; олардың ішінде кәсібі, отбасы, жеке тұрғын үйі жоқ адамдардың ең жоғары пайызы болады; олардың көпшілігі әлеуметтік инфрақұрылым нашар дамыған ауылдық жерлерде тұрады; басым көпшілігінде тұрақты және тіпті уақытша жұмыстары жоқ. Демек осы тақырыптың өзектілігі көрсетілген мәліметтерден алынып, балалық шақтан бастап бастапқы әлеуметтенуінің жеткіліксіздігін көрсетеді, оның нәтижесінде ақаулы биосоциалдық қоғам бөлімінің қалыптасуына әкелді [3].

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың ата-аналары алдында тұрған көптеген проблемалардың ішінде ең маңыздылары: қоғамдағы басқа адамдардың көзқарасы және балалардың қолжетімді білім алу мәселесі. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар мәселесінен хабардары жоқ қоғамның мемлекеттегі арнайы білім беру мекемелері жеткілікті және толығымен қамтамасыздандырылған деген ойда болуы мүмкін. Бірақ, шын мәнінде, аталмыш балалардың барлығын ол жүйе қамти алмайды. Іс жүзінде орта білімге жақын балалар - көру, есту, сөйлеу, мотор сферасы және жеңіл интеллектуалды бұзылулары барлар [4].

Балаларға психофизиологиялық, яғни көбінесе органикалық әсерлер бейімделу бағытын да формасын да өзгеріске ұшыратады. Алайда, бұл қатынастар мидың органикалық диффузды зақымдануы жағдайында қалыптасады және нәтижесінде психофизикалық, жеке және әлеуметтік дамудағы ауытқулар пайда болады. Коммуникативті және әлеуметтік перцептивті қиындықтар, жалпы инактивтілік, эмоционалды-сауық саланың бұзылуы интеллектуалдық бұзылыстары бар балалардың әлеуметтік интеграциясындағы қиындықтардың негізгі себептері болып табылады. Екінші жағынан, бірқатар авторлардың зерттеулері балалардың осы санатына қатысты педагогикалық және тұлғааралық өзара әрекеттесудің селективтілігі бар екенін көрсетеді. Әлеуметтік-психологиялық факторларды зерттеген Н.Н. Соловьевтің [5] ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қоғамға кірігуіне деректері бойынша оқушылардың тек 35% - ы ғана мүгедектігі бар оқушымен бір сыныпта бірлесіп оқытуға мүмкіндік бар десе, 65-тен 75% - ға дейін мүгедек балалар бөлек сыныпта оқуы керек деп санайды.

Орыс психологиясында қатынастар белсенді тәсіл контекстінде қарастырылады. "Қарым-қатынас құбылысы адамның жеке тұлға ретінде, тұлға ретінде, қызмет субъектісі ретінде және жеке тұлға ретінде қалыптасуында үлкен маңызға ие". Ғалым А. А. Бодалев А.С.Макаренкоға сілтеме жасай отырып, адамды қарым-қатынастан шығару мүмкін емес деп жазады, осыған байланысты қарым-қатынас психологиялық-педагогикалық іс-әрекеттің объектісі болуы керек. Қатынасты субъект-Объектілік мағынада да (әлемге, заттарға, қоршаған шындықтың құбылыстарына қатынасы), сонымен қатар субъект-субъект жазықтығында да қарастыруға болады, мұнда субъект басқа адамдар, қоғамдық институттар, адамның өзі әрекет етеді [6, Б.167].

Зерттелетін мәселе бойынша психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді теориялық талдау психофизикалық даму ерекшеліктері бар балалардың құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынасы мен өзара әрекеттесуін зерттеп, эксперименттік зерттеулер қатарын құрайтын ғалымдар: В.В. Авраменко, Е. Н. Васильева, Т. А. Власова, Л. И. Даргевичене, О. А. Чиж, О. К. Агавелян, О.А. Бажукова, А. К. Дусавицкий, Г.Г. Романович, Д. М. Маллаев, П. О. Омарова [7, Б.108].

Жоғарыда сипатталған барлық "оқушы-оқушы", "мұғалім-оқушы" диадтарында тұлғааралық қатынастарды құру ерекшеліктері тұлғааралық қатынастарды оңтайландыру мақсатында уақтылы әлеуметтік-педагогикалық араласуды және жан-жақты психологиялық түзетуді қажет ететін мәселенің жүйелік сипатын көрсетеді.

Психокоррекциялық бағдарламаға төрт буын кіруі керек: мұғалім, ерекше білім беруді қажет ететін балалар, олардың қалыпты дамып келе жатқан құрдастары және білім беру қатынастарының барлық субъектілерінің өзара әрекеттесу саласы.

Сондықтан да біз ресей ғалымдарының көзқарастарын қолдай отырып, ерекше білім беруді қажет ететін, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін бастауыш сынып оқушыларын әлеуметтендірудің қажетті шарттарын келесі мазмұнда сипаттай аламыз:

1) өзін - өзі және өзара тану және түсіну қабілетін дамыту және қалыптастыру;

2) шағын топ мүшелерінің интеллектуальды бұзылыстары бар баланы қабылдауға және қосуға дайындығын қалыптастыру;

3) "мұғалім-қалыпты дамып келе жатқан бастауыш сынып оқушысы – ерекше білім беруді қажет ететін бастауыш сынып оқушысы" триадасында субъект – субъектілік өзара іс-қимыл формаларын ұйымдастыру".

Бүгінгі таңда инклюзивті білім беру ортасын құруда маңызды әрі алғышартты рөлдердің бірі - мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықтың қалыптасуы мен дамуында. Бала тәрбиесінің негізі-оның отбасы. Осы шағын әлеуметтік топ-бала үшін өмір мектебі. Отбасындағы ата-ана-баланың өмірлік ұстазы және тәрбиешісі. Баланың болашағы, білімі, мәдениеті отбасындағы ата-ананың сіңірген еңбегіне, тәлім-тәрбиесіне байланысты. Әрбір ата-ана өзінің баласын білімді, мәдениетті, жан-жақты етіп тәрбиелеуге міндетті. Бала тәрбиесі-баршаға ортақ [8].

Мектеп пен отбасының ынтымақтастығы дегеніміз-бала тәрбиесінде отбасы мен мектептің бірін-бірі толықтыруы, өзара хабарласа, келісе әсер етуі, ықпал жасауы. Оқушы - мұғалім, оқушы - ата - ана, мұғалім - ата - ана - адамгершілікке бағытталған тұлғааралық қатынасты қалыптастыруға күш салатын үштік одақ.

Қазіргі жағдайда баланың кез-келген қоғам үшін бірдей маңызды өмірлік құндылықтарды: өмір, Отан, денсаулық, отбасы, Еңбек, ел мен өзі өмір сүретін қоғамның мәдениетін игеруі маңызды. Бұл ең бастысы, ата-аналардың балаларға қандай негізгі құндылықтар, адамгершілік көзқарастарды беретініне байланысты. "Жауапкершілікті ата-ана" ұғымына сәйкес "құзыретті ата-ана" ұғымы, бұл баланың әлеуметтену институты ретінде отбасының сәттілігінің шарты болып табылады. Құзыреттілік деңгейі ата-аналар балаға тәрбиелік әсерінің тиімділігіне және оның үйлесімді дамуына әсер етеді. Ата-ана құзыреті қажетті педагогикалық білім алуда белсенді ұстанымда болуды, осы білімді іс жүзінде толықтыруға және қолдануға дайын болуды көздейді. Бұл ең алдымен мектеппен, басқа білім беру институттарымен ынтымақтастықта ғана мүмкін.

Ата-ана құзыреттілігінің құрылымына: ата-ананың тәрбие қызметінің деңгейі, ата-ананың позициясы, ата-ана мен баланың өзара әрекеттесу түрі, ата-ананың құндылық бағдары және отбасылық тәрбие стилі кіреді.

Ата-ана құзіреттілігін қалыптастыру кезінде отбасы мен мектептің өзара әрекеттесуінде көрінетін өлшемдерге назар аудару керек:

- мектеп пен отбасы арасындағы берік байланыстың болуы;
- ата-аналарды психологиялық-педагогикалық ағартудың оңтайлы деңгейі;
- ата-аналардың балаларды тәрбиелеу мен оқытудағы жауапкершілігінің көрінісі;
- ата-аналар мен балаларда перфекционистік көзқарастардың болмауы;
- балалар мен ата-аналар ортасындағы психологиялық жайлылық;
- білім беру жобаларын іске асыру үшін отбасында ресурстардың болуы.

Әрине, дұрыс тәрбие және бақытты балалық шақ, отбасындағы баланың әл-ауқаты үшін ата-ананың оған деген сөзсіз сүйіспеншілігі қажет, ол рухани жайлылық, қауіпсіздік сезімін тудырады, міндеттілік сезімін тудырып, жауапкершілікке, сезім мәдениетіне, жақсылықты

түсінуге үйретеді. Маңыздысы бұл ата-аналардың өз баласына деген сөзсіз сүйіспеншілігі, ата-аналардың жауапкершілігі баланың оқудағы қиындықтарды түсінуге және оларды мектеп мамандарының, психологиялық – медициналық-педагогикалық комиссияның (бұдан әрі-ПМПК) көмегімен жеңуге көмектеседі [8].

Бүгінгі таңда көптеген мектептер, мұғалімдер ұжымы ата-аналар тарапынан пассивтілік және өзін-өзі кері тарту, баланың мектептегі үлгерім проблемаларын шешу қажеттілігін мойындағысы келмеу, ПМПК мамандарымен кеңесуден бас тарту сияқты жағымсыз жағдаяттарға тап болуда. Мұғалім ата-аналардың мұндай бас тартуы мен құлықсыздығының себебін анықтауға тырысуы қажет. Себебі оның себептері болуы мүмкін: баланың ПМПК-да, арнайы мектепте / оқуда кеңес алғаны туралы айналасындағылардың (туыстарының, көршілерінің, әріптестерінің және т. б.) теріс пікірі; "бәрі өздігінен өтеді" деп санайтын ата-аналардың түсінбестігі, мамандар (логопед, дефектолог) тарапынан балаға психологиялық-педагогикалық көмек көрсетудің уақтылығы қаншалықты маңыздылығын ескермеуі.

Сондай-ақ, ата-ананың баланың барлық мәселелерін бір мұғалім (сынып жетекшісі, психолог) шеше алатындығына немесе, керісінше, мұғалімнің кәсіби дайындығының төмен екендігі оның баласының мектептегі сәтсіздігіне әкеледі деген сенімі болуы мүмкін. Кейбір ата-аналар өздерінің қабілетсіздігіне байланысты ПМПК балаға "стигма" қояды деп санайды және ол онымен өмір бойы қалады. Осыған байланысты мұғалім сендіру әдістерін қолдану арқылы ата-аналарға насихаттау жұмысын жүргізе алатындығын, практикадан жағымды мысалдар келтіре отырып, ата-аналардың баласын тәрбиелеу мен дамытуға, баланың физикалық және психикалық денсаулығына, оның адамгершілік дамуына зиян келтіргені үшін жауапкершілігін белгілейтін қолданыстағы нормативтік құжаттарға сілтеме жасай алатындығын есте ұстаған жөн [9].

Сонымен қатар ерекше білім беруді қажет ететін баланың ата-аналары алдында тұрған көптеген проблемалардың ішінде ең маңыздылары: қоғамдағы басқа адамдардың көзқарасы және балалардың қолжетімді білім алу мәселесі. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар мәселесінен хабардары жоқ қоғамның мемлекеттегі арнайы білім беру мекемелері жеткілікті және толығымен қамтамасыздандырылған деген ойда болуы мүмкін. Бірақ, шын мәнінде, аталмыш балалардың барлығын ол жүйе қамти алмайды. Іс жүзінде орта білімге жақын балалар - көру, есту, сөйлеу, мотор сферасы және жеңіл интеллектуалды бұзылулары барлар.

Қазіргі қоғам алдындағы мақсат-өмірдің барлық саласында белсенді шығармашылық іс-әрекетке қабілетті, еркін тұлға тәрбиелеу. Ол үшін бала тәрбиесімен айналысатын отбасы балабақша, мектеп, қоғам және жұртшылықпен тәрбие кіріктіріліп жүзеге асуы тиіс. Өйткені, отбасына мектеп тарапынан білікті көмек қажет. Педагогтар мен ата-аналардың өзара әрекетінің арқасында ғана оқушы тұлғасын дамыту мәселелерін табысты шешуге болады.

Зерттеу әдістері: теориялық талдау, сауалнама, әңгімелесу, диагностика, тәжірибелік - эксперимент жұмысы

Нәтижелер және талдау

Ғылыми-зерттеу жұмысымызға қатысты тәжірибелік-эксперимент жұмысымыз 2020-2022 жылдары Алматы қаласы, N137 жалпы білім беретін орта мектеп базасында ұйымдас-тырылды.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаға диагностикалық қорытынды жасау кезінде ата-аналардан сауалнама және әңгімелесу кезінде алынған ақпарат маңыздылығын ескердік. Диагностикалық қорытынды танымдық саланың даму деңгейі, коммуникативті, әлеуметтік және күнделікті дағдылар, баланың моторикасы және т. б. туралы мәліметтерді қамтиды.

Даму бұзылыстарының ауырлығына байланысты мүгедек баланың жеке ерекшеліктері мен функционалдық дағдыларын диагностикалау негізінен баланың тәжірибесінің, алаңдау-шылығының, көңіл-күйдің басым фонының, ересектермен және құрдастарымен қарым-қаты-нас сипаттамаларының болуы мен ауырлығын анықтауға бағытталған табиғи жағдайларда оны бақылауға негізделуі мүмкін.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған диагностикалық кешенге біз барлық балаларға қол жетімді емес және барлық жағдайларда қолданыла алмайтын эксперименттік проективтік әдістер енгізілді. Осыған сәйкес алғашқы анықтау эксперименті кезінде зерттеу әдістемесіне біз мыналарды енгіздік [10-12]:

- басқа адамдармен қарым-қатынас жасаудың өзіне тән бірқатар өмірлік жағдайларына қатысты баланың мазасыздығын зерттеуге арналған мазасыздық тесті (Тамм Р., Дорки М., Амен В.);

- В. В. Ткачевтің "балаларға арналған баспалдақ" проективті әдістемесі баланың отбасы мүшелерімен қарым-қатынасын қалай бағалайтынын анықтау үшін қолданылды;

- жақын және маңызды адамдармен қарым-қатынаста баланың басымдықтарын анықтау үшін "екі үй" әдістемесі (Вандвик и. және Экбланд П.);

- баланың отбасындағы тұлғааралық байланыстарын нақтылау үшін "Отбасылық сурет" тесті.

Ересектерге арналған диагностикалық кешенге (ата-аналар, әжелер, аталар) қатыстырылды.

- ата-аналармен, ата-әжелермен/ әңгімелесу, бұл ата-аналармен сенімді қарым-қатынас орнатуға, баланың отбасы туралы қосымша ақпарат алуға, қарым-қатынастардың рөлі мен сипатын бөлуге, ата-ана тәжірибесін анықтауға, отбасының қажеттіліктерін талқылауға және диагностикалық жұмыс барысында шешілетін негізгі мәселелердің тізімін анықтауға мүмкіндік берді.

Сонымені қатар зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми дереккөздерді зерделеу кезінде алынған деректерді ескере отырып жасалған және мүгедек баланың отбасы мүшелерін толтыруға арналған ата-аналарға, ата-әжелерге/аталарға арналған авторлық сауалнаманы да қолдандық. Өйткені сауалнама отбасының әлеуметтік-тұрмыстық жағдайлары, отбасы құрамы, гендерлік рөлдер туралы түсінік қалыптастыруға, сондай-ақ баланың тәрбиесі мен оқуына байланысты белгілі бір қажеттіліктердің болуын анықтауға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік-экономикалық сипаттамалардың ішінде көбінесе тұрғын үй жағдайлары мен отбасылық бюджет ерекшеленеді. Зерттеулер көрсеткендей, науқас баланың пайда болуы көбінесе отбасының әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштерін нашарлатады, бұл кейбір жағдайларда отбасылық қатынастарға теріс әсер етуі мүмкін, дегенмен отбасының өмір сүру деңгейі мен отбасылық қатынастар арасында біркелкі байланыс анықталмады. Сауалнама отбасы үшін тағы бір маңызды мәселені-отбасының ортасын анықтауға көмектеседі. Зерттеулер көрсеткендей, ерекше баласы бар отбасы көбінесе әлеуметтік оқшаулануда болады: достар олардың қоғамынан аулақ бола бастайды, ал қоғамдық орындарда ересектер мен балалар даму мен мінез-құлықтың айқын белгілері бар баладан аулақ болады. Нәтижесінде экономикалық, материалдық және эмоционалды қолдау алу үшін қажет туыстық, көрші, достық байланыстар жойылып, отбасы өз проблемаларымен жалғыз қалады.

Анықтау эксперименті кезінде жүргізілген зерттеу жұмыстары нәтижесінде келесі мәселелер анықталды:

- ерекше білім беруді қажет ететін баланың отбасына көрсетілетін мемлекеттік қолдау шараларының жетіспеушілігі, ата-аналар көбінесе әртүрлі қызметтерді ұсынатын кәсіпорындар мен ұйымдардың жоқтығына немесе алыстығына шағымданады;

- мүгедек баламен бос уақытты және ойын-сауық сабақтарын өткізуге арналған іс-шаралар, баланы оқыту және тәрбиелеу мәселелерінде мамандардың кеңестері мен ұсынымдарының аздығы;

- оқшауланған отбасында барлық жүктеме ата-аналардың, ата-әжелердің иығына түседі, бұл отбасының әл-ауқатына теріс әсері байқалады.

- отбасындағы тұлғааралық қатынастарды тұрақтандыратын факторларды анықтау, оған ортақ құндылықтардың, мүдделердің және бос уақытты бірге өткізудің жолдары кіреді.

- диагностикалық әдістер кешенін қолдану нәтижесінде отбасылық қатынастардың интегралды сипаттамаларын (отбасы құрылымы, үстемдік қатынасы, өзара әрекеттесу сипаты)

және отбасылық қарым-қатынастың жекелеген құбылыстары (өзара әрекеттесудің әлеуметтік-тұрмыстық деңгейі, некеге қанағаттану дәрежесі, отбасы мүшелерінің эмоционалдық тәжірибесінің болуы және т.б.). айқындалды. Сипатталған сынақтарды қолдану отбасындағы тұлғааралық қатынастардың психограммасын құруға және баланың отбасындағы тұлғааралық қатынастардың барлық спектрін және сипатын көрнекі түрде көрсетуге және сипаттауға мүмкіндік берді.

Мектеп пен отбасы арасындағы өзара байланысы, ынтымақтастықтың деңгейі белсендіруді, жетілдіруді қажет ететіндігі байқалды.

Бұл алынған мәліметтер мен нәтижелер қалыптастыру экспериментіне қажетті ақпараттармен толтырып, жұмыс мазмұнын анықтады. Сондықтан тәжірибелік экспериментінің екінші кезеңінде анықтау эксперименті кезінде анықталған мәселелерді қалыпты шешу, тиімділігін арттыруға арналған жұмыс кешені кеңінен орын алды.

Мектеп пен отбасының тығыз қарым-қатынасы бейімделу жұмысында белгілі бір нәтижелерге жеткізеді. Осы процестің нәтижелігі жоғары болу үшін екі жақтың әрқайсысы өздеріне жүктелген міндеттерің толымды орындау керек. Аталған өзара әрекеттің міндеттері:

- ата-аналардың белсенді педагогикалық ұстанымын қалыптастыру;
- ата-аналарды педагогикалық-психологиялық білім, біліктермен қаруландыру;
- бала тәрбиесіне ата-аналарды белсенді қатыстыру. Отбасы мен мектептің өзара әрекетін ұйымдастыру жолдары:
- отбасының тәрбиелік мүмкіндігі мен күш қуатын айқындау мақсатында зерттеу;
- отбасының адамгершілік бағыттылығына қарай оларды топтастыру;
- олардың бірлескен әрекеттерінің ағымдық және соңғы нәтижелерін талдау.

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың бейімделу процесінде мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастық байланысы тезірек және сәтті өтуі үшін қарым-қатынас кезінде нақты және анық оң тұжырымдарды қолданылу қажет. Осыған орай, біздіңше, ерекше білім беруді қажет ететін баланың бейімделу процесінде мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықтың барысында келесі әдіс-тәсілдерді іске қосу тиімді деп санаймыз:

- Ынталандыру;
- Нақты жағымды қасиеттерді, жеке тұлғаның күшті жақтарын, қасиеттерін ерекше атау;
- Баланың айтқан проблемасын басынан аяғына дейін толығымен тыңдап, барынша көмектесуге күш салу;
- Балаларды позитивті жағынан өзін-өзі нығайтуға үйрету;
- Балалардың өзіне деген жауапкершілігін танытуға дағдыландыру.

Қорытынды

Заманауи заманымыз өркендеп дамыған дәуірде еліміздің туын желбіретіп, көкке көтерер ерекше білім беруді қажет ететін балаларды тәрбиелеуде мектептің орны ерекше. Дана халқымыз айтқандай «Отан – отбасынан басталады», «Тәрбие – тал бесіктен» екендігіне ешкім де шек келтірмейді, себебі барлық бала тәрбиесінің бастауы отбасында.

Теориялық әдебиеттерге талдау және өзіміздің тәжірибе жұмысымыз көрсеткендей, бейімделу процесіне бағытталған мектеп пен отбасы арасындағы ынтымақтастықтың басты қызметтері келесілер:

- ақпараттық;
- тәрбиелік-дамытушылық;
- қалыптастырушылық;
- қорғау-сауықтырушылық;
- бақылаушылық;
- тұрмыстық.

Қорыта айтқанда, мектеп пен отбасының ынтымақтастығы дегеніміз-бала тәрбиесінде отбасы мен мектептің бірін-бірі толықтыруы, өзара хабарласа, келісе әсер етуі, ықпал жасауы. Оқушы - мұғалім, оқушы - ата - ана, мұғалім - ата - ана - адамгершілікке бағыттал-

ған тұлғааралық қатынасты қалыптастыруға күш салатын үштік одақ. Ата-ана мектеппен байланысын күшейтуі арқылы ғана бала тәрбиесінде жақсы жетістікке қол жеткізе алатыны ақиқат. Ата-ана мен ұстаздар арасындағы қарым-қатынасынан біз тамаша нәтиже күтеміз. Бар әдемілік пен әдептілікті бойына жинаған, халықтық тәрбиемен сусындаған, өз отбасына, өз ұстаздарына, өз мектебіне, сыныптас достарына, еліне құрмет сезімі қалыптасқан жеке тұлға қалыптастыра аламыз.

Бүгінгі қоғам алдындағы мақсат-өмірдің барлық саласында белсенді шығармашылық іс-әрекетке қабілетті, еркін тұлға тәрбиелеу. Ол үшін бала тәрбиесімен айналысатын отбасы балабақша, мектеп, қоғам және жұртшылықпен тәрбие кіріктіріліп жүзеге асуы тиіс. Өйткені, отбасына мектеп тарапынан білікті көмек қажет. Педагогтар мен ата-аналардың өзара әрекетінің арқасында ғана оқушы тұлғасын дамыту мәселелерін табысты шешуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Галагузова М.А., Галагузова Ю.Н., Штинова Г.Н., Тищенко Е.Я., Дьяконов Б.П. Социальная педагогика. - М., 2001.
2. Специальная психология : учеб. пособие / Е.С. Слепович [и др.]; под. ред. Е.С. Слепович, А.М. Полякова. – Минск : Выш. шк., 2012.
3. Скок Н.И. Биосоциальный потенциал лиц с ограниченными возможностями и социальные механизмы его регуляции// СОЦИС, 2005, №4.
4. Кондаков И.М. Психология. Иллюстрированный словарь/ И.М. Кондаков. – СПб: «прайм-Евразия», 2003.
5. Соловьев Н.Н. Социально-психологические факторы интеграции в общество детей с ограниченными возможностями здоровья: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: СПб, 2003.
6. Бодалев А.А. Психология общения. Избранные психологические труды – 3-е изд., перераб. и допол. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2002.
7. Разель Е.Н. Формирование коммуникативных умений у младших школьников с интеллектуальной недостаточностью // Актуальные вопросы современной науки: сб. науч. ст. / редкол. : В.В. Буцик (отв. ред.), Д.И. Наумов, И.Ю. Никитина. – Минск, БГПУ, 2013 с. 139-143.
8. Концептуальные подходы к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2015. – 13 с.
9. Создание школьных консилиумов и обеспечение всесторонней поддержки детей с особыми образовательными потребностями. Методические рекомендации.- Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2015. – 32 с.
10. Маллаев Д.М., Омарова П.О., Бажукова О.А. Психология общения и поведения умственно отсталого школьника. – Спб.: Речь, 2009.
11. Возжаева Ф.С. Реализация комплексных реабилитационных программ для детей-инвалидов//Социальное обеспечение, 2005, №18.
12. Ярская-Смирнова Е.Р., И.И. Лошакова. Инклюзивное образование детей-инвалидов//СОЦИС, 2003.